

УДК 338.433:634/635

Яснолоб І.О.,
аспірант*

Полтавська держава аграрна академія

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НА ПЛОДООВОЧЕВОМУ РИНКУ

Постановка проблеми. В умовах глобалізації економіки, необхідності забезпечення та зростання конкурентоспроможності на вітчизняному і світовому ринках, особливо гостро постає питання про підвищення ефективності виробництва плодовоовочевої продукції. А забезпечення населення України високоякісними і повноцінними продуктами харчування, щорічне нарощування обсягів виробництва продукції овочівництва, впровадження прогресивно-інноваційних інтенсивних технологій є одним із головних та найважливіших завдань агропромислового комплексу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методичні основи функціонування АПК і його продуктових підкомплексів відображені в працях економістів-аграрників: Березівського П.С., Дем'яненка М.Я., Кропивка М.Ф., Липчука В.В., Саблука П.Т. [4], Тищенка О.С. та ряду інших

*Науковий керівник: Писаренко В.В. – д.е.н., доцент

дослідників. Питання розвитку овочепродуктового підкомплексу та забезпечення ефективності функціонування плодоовочевої галузі в Україні вивчали В.І. Бойко, Г.Л. Бондаренко, В.І. Криворучко, К.І. Олефір, Л.В. Федорова, Р.В. Левкіна, О.І. Лебединська [3] та інші дослідники. Однак, виходячи з того, що галузь плодоовочівництва залишається одним з головних джерел забезпечення населення країни продуктами харчування, що гарантує підвищення життєвого рівня, збереження та поліпшення здоров'я, подовження тривалості життя, її розвиток є актуальною проблемою, а відтак, зумовило вибір напряму дослідження у науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Мета статті – уточнити теоретичну сутність понять: інтенсифікація, спеціалізація та концентрація; провести аналіз та виявити основні тенденції розвитку даних процесів в плодоовочевому підкомплексі, на основі чого розробити практичні рекомендації щодо розвитку та інтенсифікації галузі. Дослідження базується на використанні системного підходу, за якого всі процеси виробництва, переробки та реалізації продукції розглядаються у сукупності зв'язків з іншими галузями національного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід економічно розвинутих країн показує, що вони приділяють особливу увагу стану й перспективам розвитку овочепродуктового підкомплексу як основного джерела забезпечення вітамінами та поживними речовинами населення. Адже, саме своєчасне і стабільне забезпечення населення високоякісними продуктами харчування, особливо, різноманітною плодоовочевою продукцією, є першочерговим завданням агропромислового комплексу нашої країни.

Для визначення рівня споживання населенням України плодоовочевої продукції та зміни уподобань проведений аналіз наступних показників (табл. 1)

Таблиця 1

Рівень забезпечення населення України плодоовочевою продукцією

Продукція	Раціональна норма на 1 особу за рік, кг	2000 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010р.	2011р.	Забезпечення споживання, %	
								2000 р.	2011 р.
Овочі	161	102	118	129	137	144	163	63,4	101,2
Плоди та ягоди	90	29	42	44	46	48	53	32,2	58,9

Джерело: [7]

Аналіз рівня споживання овочів та плодів протягом 2000-2011 рр. показує, що попит на дану продукцію зростає. Так, станом на 2011 р. населення країни забезпечене овочевою продукцією на 101,2% відносно раціональної норми, тоді як у 2000 р. цей показник становив лише 63,4% [1]. Проте, обсяги споживання плодів та ягід ще не відповідають внутрішнім нормативним потребам і не забезпечує повною мірою біологічні та медичні норми споживання. Порівнюючи аналогічні показники за попередні роки, слід наголосити, що спостерігається стійка тенденція до зростання обсягів споживання овочів.

Саме тому є всі підстави стверджувати, про існування передумов щодо нарощування обсягів виробництва плодоовочевої продукції (табл. 2) для покриття власної потреби у споживанні та збільшення рівня експорту.

Розбіжності у виробництві й споживанні плодоовочевої продукції можна пояснити тим, що нарощування обсягів виробництва за досліджуваній період відбувалося переважно за рахунок приватного сектору – господарств населення, питома вага яких у загальному обсязі виробництва збільшилась із 39,9% у 2000 р. до 88,1% на кінець 2011 р. (у 2 рази). При цьому, загальне виробництво овочів та фруктів зростає, проте нарощування обсягів відбувається переважно, за рахунок підвищення врожайності зі 149,0 до 173,6 ц/га, що становило 16,5% приросту [5, с. 167]. Такий повільний приріст урожайності плодоовочевих культур, пояснюється низьким рівнем інтенсифікації виробництва та обмеженими можливостями використання усіх засобів інтенсифікації особистими господарствами населення.

Інтенсифікація виробництва плодоовочевої продукції та поліпшення її якості – основне завдання галузі, що опинилася в нових умовах конкурентної боротьби за ринки збуту. Це складна економічна категорія, вірне розуміння якої має важливе значення при аналізі умов та факторів, які впливають на кінцеві результати виробництва [6, с. 12]. Інтенсифікація охоплює усі галузі сільськогосподарського виробництва, у тому числі й овочівництво, однак, вона неможлива без науково-технічного прогресу, який у сільському господарстві розвивається за напрямками (рис. 1).

Кожен із цих напрямів в умовах трансформаційних процесів має свою значущість, частка якого цілком залежить від конкретних умов виробництва.

Як було зазначено вище, нарощування обсягів виробництва плодоовочевої продукції у сучасних умовах досягається лише за рахунок збільшення врожайності з використанням інтенсивних технологій господарювання [7, с. 38]. Проте збільшити обсяги виробництва, розширити асортимент і підвищити якість овочів, можливо також шляхом створення спеціалізованих підприємств, розташованих у зонах великих промислових центрів із постійним попитом.

Таблиця 2

Виробництво плодоовочевої продукції в Україні за категоріями господарств, тис. т.

Показник	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2011р. у % до 2007р.
Овочі						
Усі категорії господарств, у тому числі:	6835,2	7965,1	8341,0	8122,0	9833,0	43,9
сільськогосподарські підприємства	713,4	1108,6	1120,1	964,0	1541,0	116,0
господарства населення	6121,8	6856,5	7220,9	7258,0	8292,0	35,5
Питома вага господарств населення в усіх категоріях господарств	89,6	86,1	86,6	89,4	84,3	x
Плоди та ягоди						
Усі категорії господарств, у тому числі:	1469,6	1504,1	1618,1	1747,0	1896,0	29,0
сільськогосподарські підприємства	198,0	231,7	214,8	287,0	300,0	51,5
господарства населення	1271,6	1272,4	1403,3	1460,0	1596,0	25,5
Питома вага господарств населення в усіх категоріях господарств	86,5	84,6	86,7	83,6	84,2	x

Джерело: [8]

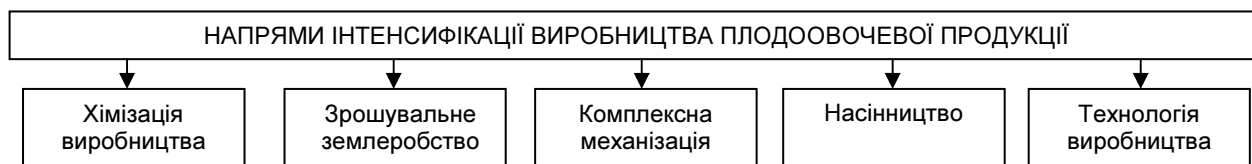

Рис. 1. Напрями інтенсифікації виробництва плодоовочевої продукції в Україні

Джерело: [Власна розробка]

Спеціалізація в овочівництві є одним з основних факторів ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва, основне завдання якої – створення сприятливих умов для виробництва конкурентоспроможної продукції. Вона створює умови для ведення овочівництва у великих масштабах, сприяє росту технічного оснащення виробництва, використанню для покращення технологій виробництва досягнень науки й передового досвіду, потужної виробничої техніки, застосуванню прогресивних форм організації виробництва та оплати праці [3, с. 34].

Сама ідея спеціалізації, як на рівні окремих країн, так і на рівні окремих господарств, формує одне з провідних завдань економіки землеробства, адже залежить не стільки від природних чинників, скільки від потреб ринку. Саме це положення є провідним для визначення спеціалізації приміських господарств, особливо біля крупних центрів. За виробничими типами господарств виділяють такі зони спеціалізації (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика зон спеціалізації в плодоовочівництві України

Зони спеціалізації	Характеристика
Приміська	Овочі вирощують у відкритому і закритому ґрунті. Підприємства цієї зони вирощують головним чином ранні, зелені, пряні та інші овочі. Завданням є цілорічне забезпечення овочевою продукцією населення міст. Більшість її реалізують одразу після збирання врожаю, а решту закладають на зимове зберігання й використовують відповідно до потреби.
Сировинна	Зона переробної промисловості зі сприятливими кліматичними умовами для вирощування окремих культур, що найбільше підлягають переробці й консервуванню. Вироблену продукцію переробляють на власних консервних заводах або реалізують іншим підприємствам для переробки.
Глибинна	Зона дешевого виробництва овочів. У подальшому їх транспортують для переробки у великі промислові центри, а частину продукції закладають на тривале зберігання.
Спеціалізована	Зона, що спеціалізується на виробництві окремих культурі навіть певних сортів у міру сприятливого мікроклімату.
Насінницькі господарства	Господарства, що спеціалізуються на виробництві насіння овочевих і баштанних культур

Джерело: [Власна розробка]

Відтак, розміщення та спеціалізація овочівництва обумовлена низкою факторів: природні умови, плодючість землі, трудові ресурси, транспортні магістралі, переробна промисловість та інше. Завдання постає у тому, щоб для кожної зони, кожного господарства знайти найкраще співвідношення, впровадити його у практику виробництва овочів.

Концентрація ж виробництва у господарствах населення стримує темпи зростання обсягів виробництва, адже супроводжується низьким рівнем механізації робочих процесів, погіршенням захисту рослин від шкідників і хвороб, невиконанням інших агротехнічних заходів. Виробництво тут ґрунтується на ручній праці, що призводить до зниження товарності та якості продукції і підвищення її собівартості. Затрати на виробництво овочів у господарствах населення у півтора-два рази вищі, ніж у сільськогосподарських підприємствах [8, с. 72]. Проте, така ситуація є тимчасовою, і викликана вона комплексом соціально-економічних причин, а головну роль у майбутньому товарного виробництва плодів та овочів мають відіграти саме спеціалізовані сільськогосподарські підприємства.

Ефективність виробництва проявляється більшою мірою при її взаємозв'язку із концентрацією, обсягами виробництва, оскільки при вдосконаленні поділу праці у виробництві сільськогосподарської продукції створюються кращі умови для зростання її продуктивності, підвищення рівня механізації, зниження витрат та собівартості продукції, для більш ефективної фондовіддачі й кращого використання основних і оборотних засобів, а отже, і для зростання рівня рентабельності в цілому. Завдання підвищення ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств пов'язане з пошуком оптимальних меж концентрації і спеціалізації виробництва.

Світовий досвід свідчить про те, що концентрація у плодоовочевому виробництві має значні переваги, а саме:

- поєднує інтереси товаровиробника, продавця й покупця у часі та просторі за умови широкого асортименту і гарантованого збуту;
- стимулює вітчизняного товаровиробника в системі збуту;
- створює вільний немонополізований ринок високого ступеня досяжності й безпеки;
- формує впорядковану систему розподілу продовольства;
- держава одержує інструменти для регулювання цін і контролюючу зону оподаткування, контролю за якістю, сертифікацією продукції;
- створює спонукальний поштовх для поживавлення економіки [2, с. 48].

Саме таким чином відбувається об'єднання та урегулювання інтересів виробників, переробників, оптовиків, роздрібною торгівлі та споживача.

Висновки з даного дослідження. Отже, основними факторами ефективного функціонування ринку плодоовочевої продукції є: використання у виробничому процесі засобів інтенсифікації виробництва, поглиблення спеціалізації підприємств з вирощування овочів та фруктів, відтворення великотоварного інтенсивного виробництва та концентрація торгівлі у спеціалізованих сільськогосподарських підприємствах. Поєднання цих елементів дозволить відтворити інтенсивні процеси розвитку галузі, адже, сучасні умови господарювання вимагають застосування нових форм та дієвого механізму управління з максимальним використанням регіональних можливостей.

Література

1. Вернигора М. Український кооператор на шляху до супермаркету / М. Вернигора // Земельний інвестиційний вісник України. – 2011. – № 5. – С. 36-38.
2. Кучеренко Т. Ринок овочів та баштанних культур в Україні / Т. Кучеренко // Пропозиція. – 2012. – № 8. – С. 46-51.
3. Лебединська О.І. Проблеми ефективного функціонування АПК в умовах нових форм власності та господарювання: [монографія]. / О.І. Лебединська – К.: ІАЕ, 2001. – Т.1. Сучасний стан овочівництва відкритого ґрунту в Україні – 2001 – С. 588-590.
4. Саблук П.Т. Проблеми забезпечення дохідності агропромислового виробництва в Україні в постіндустріальний період / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2008. – № 4. – С. 19-37.
5. Плугатарьова Т.І. Інтенсифікація овочівництва як вимога продовольчої безпеки / Т.І. Плугатарьова // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 166-169.
6. Рудь В.П. Формування та ефективність функціонування регіонального ринку овочевої продукції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.07.02 «Економіка сільського господарства і АПК»/ В.П. Рудь. – Харків, 2006. – 25 с.
7. Стройко Т. Регіональні тенденції розвитку виробництва овочів / Т. Стройко, І. Лесік // Економіст. – 2012. – № 2. – С. 37-39.
8. Янковський В.Т. Розвиток інтеграційних процесів у овочевому підкомплексі / Янковський В.Т. // Агросвіт. – № 22. – С. 70-73.